

УДК 78.03.159.954 – 053.6

О. В. Рябова,

аспірант, викладач

(Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова,

Київська дитяча Академія мистецтв)

olga.ryabova2002@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4582-8712

КОЛЕКТИВНЕ МУЗИКУВАННЯ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ МУЗИЧНО-СТИЛЬОВИХ УЯВЛЕНЬ ПІДЛІТКІВ

У статті висвітлюються особливості колективного музикування з точки зору структурних властивостей музично-стильових уявлень підлітків. Автор підкреслює важливе значення підліткового віку для формування музично-стильових уявлень особистості. Аналіз досягнень сучасної музичної педагогіки дозволив дійти висновку, що гра в камерному струнному оркестрі найбільш задовольняє властиву підліткам потребу у спілкуванні і є ефективним засобом формування їх музично-стильових уявлень.

Ключові слова: музично-стильові уявлення, підлітковий вік, колективне музикування, оркестр.

Вступ. Сучасна музична педагогіка приділяє велику увагу питанням виховання інструментально-виконавської майстерності юних музикантів, але малодослідженою ще залишається проблема формування музично-стильових уявлень підлітків засобами колективного музикування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Як зазначають науковці, музично-стильові уявлення – це синтезований комплекс художньо-звукових образів, що утворюється в результаті операцій музичного мислення, підґрунтям якого служать первинні образи сприймання широкого спектру. Слід зауважити, що музично-стильові уявлення особистості функціонують у діяльності музиканта-виконавця як єдність емоційної та раціональної її складових у вигляді цілісної структури, яка, на наш погляд, складається з потребово-пізнавального, операційно-технологічного та регулятивно-оцінного компонентів. На нашу думку, зважаючи на особливості підліткового віку, як періоду активного міжособистісного спілкування, формування всіх компонентів музично-стильових уявлень найбільш ефективно може здійснюватися саме в умовах колективного музикування.

Спираючись на дослідження вчених, ми зазначаємо, що колективне музикування – це форма колективної музичної діяльності, яка виявляє знання, вміння і навички всіх учасників колективу у процесі емоційно-виразного, інтерпретаційно визначеного виконання музики. Колективне музикування є однією з форм спілкування, що збагачує емоційну сферу особистості у спільному сприйманні, засвоєнні та відтворенні явищ музичного мистецтва. Окрім того, колективне музикування ефективно розвиває музичні здібності підлітків, адже "сприяє розвитку поліфонічного мислення, навчає чути і розуміти зміст музики" [1: 154]. Важливо зауважити, що у колективній музичній діяльності закріплюються вміння і навички, набуті в процесі індивідуального навчання, а у намаганні досягти емоційного забарвлення звучання учасники колективу отримують задоволення від спільного музикування.

А отже, спираючись на дослідження науковців у галузі психології та музичної педагогіки, ми ставимо на меті розглянути у нашій статті особливості колективного музикування як ефективного засобу формування музично-стильових уявлень учнів підліткового віку.

Виклад основного матеріалу. Як стверджують психологи, підлітковий вік охоплює часові межі від 11 до 15 років і є одним із найскладніших етапів життя особистості, адже відрізняється глибокими змінами в організмі і психіці людини, які супроводжують перехід від дитинства до дорослості. Слід зазначити, що основним психічним новоутворенням підлітка є самосвідомість, яка виявляється у формуванні його "Я-концепції", особистісної рефлексії і почуття дорослості. Також у підлітковому віці спостерігається становлення системи саморегуляції психіки як здатності до всіх видів самоконтролю, і закінчується формування самооцінки [2: 178]. Слід зауважити, що у підлітків зазнають значного розвитку загальні та спеціальні здібності, увага, пам'ять і мислення, які спрямовуються на довільне сприймання, усвідомлення та відтворення музичного матеріалу. Також вдосконалюються процеси аналітико-синтетичної діяльності, і формується теоретичне мислення як здатність до оперування поняттями та уявленнями, в тому числі і в галузі музичного мистецтва.

Слід зазначити, що для розвитку особистості важливе значення має ігрова діяльність, яка у підлітковому віці відрізняється прагненням до результативності дій, підвищенням майстерності їх виконання, особливо у колективних формах. Популярність колективних ігор серед підлітків пояснюється характером їх провідної діяльності, яка у цей період життя людини виступає як інтимно-особистісне спілкування з однолітками. Важливо зауважити, що у підлітковому віці саме спілкування сприяє найбільш активному розвитку особистості і стає ефективним засобом впливу на засвоєння знань, вмінь і навичок, необхідних для становлення музиканта-виконавця. Таким чином, як зазначає Г. Костюк,

"колектив відіграє винятково важливу роль у формуванні свідомості й самосвідомості особистості в підлітковому віці" [3: 242] і сприяє реалізації прагнення до самоствердження у формі співробітництва з однолітками і дорослими. Означені особливості в повній мірі притаманні і музичному колективу, який для підлітка стає не тільки засобом задоволення потреби у спілкуванні, але й виконує навчальні функції у процесі виховання музиканта-виконавця. Окрім того, колективна музична діяльність стає джерелом емоційних переживань особистості, формує життєвий і професійний досвід і відіграє важливу роль у становленні внутрішньої регуляції поведінки підлітка, як результату засвоєння ним моральних суспільних норм.

Найвищою і найдосконалішою формою колективного музикування ми вважаємо гру в оркестрі, яка, на наш погляд, сприяє активному розвитку особистісних якостей підлітків і закріпленню професійних вмінь та навичок виконавців-інструменталістів.

Як зазначає С. Коробецька, оркестр – це "цілісний об'єкт музично-художньої культури, який є засобом створення, інтерпретування та виконання оркестрової музики та являє собою функціональну єдність кількох тембро-інструментальних груп" [4: 55]. Показником кількісної та якісної характеристики оркестру служить його склад, який може бути самим різноманітним: від великого симфонічного і народно-інструментального до малого духового і камерного. Камерний струнний оркестр складається з кількох груп однорідних музичних інструментів: скрипка, альт, віолончель, контрабас, які є спорідненими за способом звукоутворення і наближеними за тембром. Це дозволяє вирішувати виконавсько-технологічні проблеми спільно з усіма учасниками колективу і сприяє більш ефективному перебігу музично-навчальної діяльності. Особливість камерного оркестру – невелика кількість оркестрантів, кожний з яких відповідає особисто за якість спільного звучання. Поєднання сольного виконання з ансамблевим дає можливість підліткам реалізувати потребу у самоствердженні в межах музичного колективу. На наш погляд, саме гра камерному струнному оркестрі найбільш відповідає віковим особливостям музичної діяльності підлітків і сприяє ефективному формуванню всіх компонентів їх музично-стильових уявлень: потребово-пізнавального, операційно-технологічного, регулятивно-оцінного.

Потребово-пізнавальний компонент музично-стильових уявлень включає в себе такі складові, як потреба у стилевідповідному виконанні музичних творів і широке коло музично-історичних та музично-теоретичних знань.

Загальновідомо, що умовою успішного перебігу будь-якої діяльності служить інтерес до неї, який проявляє пізнавальні потреби людини, "забезпечує спрямованість особистості на усвідомлення цілей діяльності і сприяє ознайомленню з новими фактами дійсності" [5: 450]. Важливо зауважити, що учні підліткового віку зацікавлені у колективних формах музикування, які задовольняють потребу у спілкуванні і дозволяють у спільному стилевідповідному виконанні музичних творів усвідомлювати свій особистий внесок. Також участь підлітків у роботі камерного оркестру дає їм можливість ознайомитися з творчістю композиторів різних епох і стилів і на власному досвіді переконатися у важливості набуття широкого кола музично-історичних знань для кращого розуміння ідейно-змістових особливостей кожного твору.

Слід зазначити, що гра в камерному струнному оркестрі передбачає наявність музично-теоретичних знань, необхідних для кращого усвідомлення властивостей музично-стильових систем Середньовіччя, Бароко, Класицизму, Романтизму, Модернізму, Постмодернізму. На наш погляд, у спільному музикуванні практичне застосування знань особливостей форми, жанру, мелодики, гармонії, фактури, динаміки, тембру, музичної мови виявляється набагато ефективнішим, ніж індивідуальні спроби учнів втілити музично-теоретичні знання у власну виконавську діяльність.

Безперечно, що для стилевідповідного виконання музичних творів необхідні не лише знання, а й професійні вміння і навички, які відображають художній та технічний рівень музично-виконавської майстерності інструменталіста. Слід зазначити, що у підлітковому віці, за умови цілеспрямованого музичного навчання, вже в достатній мірі мають бути сформовані музично-аналітичні вміння, здатність до інтонаційно-сміслового втілення музичного стилю відповідними засобами виразності та виконавсько-рухові навички, тобто всі складові операційно-технологічного компоненту музично-стильових уявлень. Музично-аналітичні вміння як здатність аналізувати явища музичного мистецтва на основі їх сприймання та розуміння з метою визначення їх стильових ознак цілком залежать від музично-слухового досвіду виконавця. На нашу думку, саме у колективному музикуванні стає можливим досягти успіхів у музично-аналітичній діяльності, спрямованій на виявлення стильової приналежності музичних творів, завдяки поєднанню особистого досвіду учнів у досягненні спільного результату.

За визначенням музикознавців, найважливішою складовою музичного стилю є інтонація, яка відображає особливості музичного мислення особистості у соціокультурному аспекті історичного розвитку людства. Слід зазначити, що вміння інтонувати, тобто здатність до інтонаційно-сміслового втілення музичного стилю засобами виразності, є важливішою складовою художньої майстерності музиканта-виконавця. На наш погляд, усвідомлення інтонаційної ідеї як увиразнення музичного стилю

здійснюється успішніше у колективному музикуванні, ніж у сольному, завдяки спільним зусиллям виконавців, спрямованим на сприймання, засвоєння та відтворення висотно-ритмічних структур музичної тканини, у яких "закодований узагальнюючий зміст типізованих зворотів музичного мовлення" [6: 78].

Важливою складовою операційно-технологічного компоненту музично-стильових уявлень є виконавсько-рухові вміння і навички, що відображають процес "перекодування звукових образів у моторні" [7: 92] і визначають здатність особистості до виконання конкретних практичних завдань в межах виконавсько-технологічних моделей, характерних для кожного стилю. Слід зазначити, що у процесі стилевідповідного виконання музичних творів у колективному музикуванні застосовуються координаційно-рухові навички, що були відпрацьовані на індивідуальних уроках учня з викладачем і закріплені в самостійних заняттях. Але у колективній формі роботи виконавсько-рухові вміння, що відображають здатність до оперування технічними засобами професійної майстерності, вдосконалюються значно ефективніше. Адже, колективне музикування вимагає однакових прийомів звуковидобування, штрихової техніки, аплікатури, артикуляції, вібрації і змушує всіх учасників оркестру докласти зусиль для досягнення спільного якісного результату у рухово-ігровій діяльності.

Важливе місце у структурі музично-стильових уявлень займає регулятивно-оцінний компонент, який в цілому відображає рівень сформованості здатності до адекватного оцінювання результатів власної діяльності музиканта-виконавця, спрямованої на стилевідповідне виконання музичних творів. Емоційно-регулятивна складова регулятивно-оцінного компоненту музично-стильових уявлень виявляє ставлення до актуальних чи можливих результатів своєї діяльності [7: 370], що проявляється у задоволенні або незадоволенні, спрямованому на коригування та видозмінювання власних дій. У підлітковому віці емоційна регуляція музичної діяльності здійснюється ефективніше саме у колективних формах у процесі спілкування під час музикування. Отже, емоційне ставлення до результатів власних дій базується на здійсненні взаємовпливів емоційних станів всіх учасників колективу.

У музично-виконавському процесі важливе місце займає самоконтроль, який здійснюється у вигляді випередженого уявлення власних дій, порівняльного аналізу уявного та реального результату та координації емоційних станів у відповідності до образного змісту твору. У колективному музикуванні здатність до самоконтролю у підлітків формується ефективніше завдяки спільним діям всіх оркестрантів, спрямованим на взаємоконтроль за дотриманням правил стилевідповідного виконання музичних творів.

Слід зазначити, що у музичній діяльності критерієм оцінювання власної виконавської майстерності служить самооцінка, яка визначає шляхи подальшого вдосконалення умінь і навичок. У колективному музикуванні існують певні критерії спільного виконання музичних творів у контексті певних стильових моделей, що впливає на формування самооцінки дій кожного оркестранта. Враховуючи великий вплив спілкування на психічні процеси особистості підлітка, ми можемо стверджувати, що у колективному музикуванні самооцінка формується ефективніше під впливом взаємного оцінювання результатів діяльності учасниками колективу.

Таким чином, гра в камерному струнному оркестрі спонукає до спільного стилевідповідного виконання музичних творів, яке передбачає наявність широкого кола знань з історії та теорії музики і вимагає усвідомлення властивостей музичних стилів задля втілення інтонаційної ідеї засобами виконавсько-рухової техніки. Окрім того, у колективному музикуванні здійснюється спільна емоційна регуляція стилевідповідного виконання музичних творів і активно впроваджується самоконтроль, як взаємоконтроль всіх учасників ігрового процесу. Також слід зазначити, що у колективному музикуванні, як активному спілкуванні в результаті взаємного оцінювання один одного всіма учасниками колективу ефективно формується самооцінка підлітків.

Висновки. Отже, гра у струнному оркестрі, як одна з найвищих і найскладніших форм колективного музикування, задовольняє властиву підліткам потребу у спілкуванні і є ефективним засобом формування всіх компонентів музично-стильових уявлень: потребо-пізнавального, операційно-технологічного, регулятивно-оцінного. У колективному музикуванні активно розвиваються музичні здібності підлітків, і закріплюються знання, вміння та навички, набуті під час індивідуальних занять на інструменті з педагогом і самостійно.

Численні праці науковців переконують нас у необхідності подальшого глибокого вивчення питань колективної діяльності особистості в рамках музичного мистецтва та спонукають до активного пошуку надійних способів педагогічного впливу на формування музично-стильових уявлень учнів підліткового віку засобами колективного музикування у складі камерного струнного оркестру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Свирская Т. Опыт работы в классе скрипичного ансамбля / Т. Свирская // Вопросы музыкальной педагогики : [сборник статей]. – Вып. 2. – Ред.-сост. В. И. Руденко. – М. : Музыка, 1980. – С. 137–154.
2. Власова О. І. Педагогічна психологія : [навч. посібник] / О. І. Власова. – К. : Либідь, 2005. – 400 с.
3. Вікова психологія / За ред. Г. С. Костюка. – К. : Рад. шк., 1976. – 269 с.

4. Коробецька С. Ю. Оркестровий стиль : теорія, історія, сучасність : [монографія] / С. Ю. Коробецька. – К. : Видавництво НПУ ім. М. Драгоманова, 2011. – 332 с.
5. Савчин М. В. Загальна психологія : [навч. посіб.] / М. В. Савчин. – К. : Академвидав, 2012. – 464 с. (Серія "Альма-матер").
6. Берлянич М. М. Основы воспитания начинающего скрипача : Мышление. Технология. Творчество : [учебное пособие] / М. М. Берлянич. – СПб. : Изд-во "Лань", 2000. – 256 с. (Учебники для вузов. Специальная литература).
7. М'ясоїд П. А. Загальна психологія : [навч. посіб.] / П. А. М'ясоїд. – К., Вища школа, 1998. – 479 с. : іл.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Svirskaya T. Opyt raboty v klasse skripichnogo ansamblya [Experience In the Class of Violin Ensemble] / T. Svirskaya // Voprosy muzykal'noy pedagogiki [Issues of Music Pedagogy] : [sbornik statei]. – Vyp. 2. – Red.-sost. V. I. Rudenko. – Sb. – M. : Muzyka, 1980. – S. 137–154.
2. Vlasova O. I. Pedagogichna psikhologiya [Pedagogical Psychology] : [navch. posibnik]. – K. : Lybid, 2005. – 400 s.
3. Vikova psikhologiya [Developmental Psychology] / Za red. G. S. Kostiuka. – K. : Rad. Shk., 1976. – 276 p.
4. Korobets'ka S. Y. Orkestrovyy styl' : teoriya, istoriya, suchasnist' [The Orchestral Style : Theory, History and Contemporaneity] : [monohrafiia]. – K. : Vydavnytstvo M. P. Drahomanova, 2011. – 332 s.
5. Savchyn M. V. Zahal'na psykhologhiya [General Psychology] : [navch. posib.]. – K. : Akademvydav, 2012. – 464 s.
6. Berlyanchik M. M. Osnovy vospitaniya nachinayushchego skripacha : Myshlenie. Tekhnologiya. Tvorchestvo [The Essentials of The Beginning Violinist Education : Thinking. Technology. Creativity] : [uchebnoe posobie]. – SPb. : Lan', 2000. – 256 s.
7. Myasoid P. A. Zahal'na psykhologhiya [General Psychology] : [navch. pos.]. – K., Vyshcha Shkola, 1998. – 479 s.

Рябова О. В. Коллективное музицирование как эффективное средство формирования музыкально-стилевых представлений подростков.

В статье освещаются особенности коллективного музицирования с точки зрения структурных свойств музыкально-стилевых представлений подростков. Автор подчеркивает исключительно важное значение подросткового возраста для формирования музыкально-стилевых представлений личности. Анализ достижений современной музыкальной педагогики позволяет сделать вывод о том, что игра в камерном струнном оркестре наиболее удовлетворяет свойственную подросткам потребность в общении и является эффективным средством формирования их музыкально-стилевых представлений.

Ключевые слова: музыкально-стилевые представления, подростковый возраст, коллективное музицирование, оркестр.

Riabova O. V. Collective Music Making as an Effective Means of Teenage Music and Style Notions Shaping.

The article deals with the collective music making as an effective means of teenage music style notions shaping.

The author emphasizes the importance of teen age for music and style notions shaping of a person that is effectively implemented exactly under conditions of collective music making. The article states that the joint efforts of each team member achieve much better common results than individual attempts to implement their own musical style in performing activities of a teenager. The author stresses the importance of collective music for learning musical-historical, musical and theoretical knowledge, intonation and auditory and instrumental performing skills needed to perform style relevant music. The author believes the orchestra performance to be the highest and the most advanced form of collective music-making which is an effective means of forming professional skills of young musicians. The article states that playing in a chamber string orchestra corresponds the most to teen age peculiarities of music activity and promotes effective formation of all components of music and style notions.

Thus, collective music making realizes inherent need of teenagers for communication and is an effective means of formation of their music and style notions. As the highest form of collective music making, a performance in a chamber string orchestra is the most favorable way to master instrumental and technical qualities of musical styles and the most effective means of forming all components of music and style notions of teenage students.

Key words: music and style notions, teen age, collective music making, orchestra.